

ČIŽMÁROVÁ, M. – KREDÁTUSOVÁ, J. – OPALKOVÁ, J.:
Slovanské medzijazykové vzťahy. Vybrané aspekty (opisu)
dynamiky jazykových jednotiek východnej a západnej vetvy
slovanských jazykov. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove,
Filozofická fakulta. 139 s. ISBN 978-80-555-2744-4

Nastasia Parchomenko

Inštitút ukrajiniistiky, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove
nastasia.parchomenko@smail.unipo.sk

Recenzovaná publikácia charakteru kolektívnej monografie sa skladá z troch kapitol. V jednotlivých kapitolách sa skúma vývoj slovanských jazykov a dynamika jazykových jednotiek na jednotlivých jazykových rovinách v ukrajinsko-slovenskom a rusko-slovenskom komparatívnom pláne, príležitostne v širšom slovanskom kontexte. Príbuznosť slovanských jazykov je ovplyvnená predovšetkým spoločným pôvodom a dlhodobými jazykovými kontaktmi. Vo výskumnom materiáli sa analyzujú rôzne jazykové javy v slovenskom, ukrajinskom a ruskom jazyku, dynamika jazykových jednotiek a súčasný stav vývinu v národných jazykoch.

V prvej kapitole *Súčasná tendencie rodovej kategorizácie substantív v ukrajinskom jazyku* (s. 8–36) sa analyzuje gramatická kategória rodu, ktorá sa považuje za najstaršiu kategóriu, prítomnú vo všetkých slovanských jazykoch. Kategóriu rodu majú všetky substantíva, adjektíva, prídavné mená, niektoré číslovky a zámená a je neodlučiteľnou súčasťou nominačného procesu. V prvej kapitole sa rozoberá teória genézy gramatickej kategórie rodu, prvotné a druhotné jazykové prostriedky na vyjadrovanie rodovej príslušnosti. Známe sú tri teórie genézy kategórie rodu: lexikálna alebo sémantická, morfológická a syntaktická. Teda rodová príslušnosť určitého slovného druhu sa dá určiť podľa jeho lexikálneho významu, morfológických vlastností (rodových koncoviek, pádových prípon určitých skloňovacích vzorov) a syntaktických väzieb s inými slovami vo vete (zhoda substantív s adjektívami, substantív so zámenami, substantív s prídavnými menami, slovesá v minulom čase alebo v podmienovacom spôsobe). Jazykové prostriedky na vyjadrenie gramatického rodu sú prvotné: morfológické (systém koncoviek), syntaktické (zhoda v syntagmách) a druhotné: slovotvorné (prípony určujúce rod substantív).

Práca analyzuje aj dynamiku kategórie rodu v súčasnej ukrajiničine v porovnaní so slovenčinou, kde v posledných rokoch badať nárast feminatív na úkor generických maskulín. Je to spôsobené zapojením žien do spoločenského, politického, kultúrneho a športového života. To všetko si vyžaduje tvorbu novotvarov na pomenovanie osôb ženského rodu, nových profesií a hodností. Na tento jav reagujú aj pravopisné komisie úpravou ortografických noriem, ktoré sa v praxi nie vždy dodržiavajú. Prvýkrát v dejinách jazyka v príručke *Pravopis ukrajinského jazyka* (2019) boli podrobne opísané aktívne prípony na tvorenie feminatív od maskulín. Takým spôsobom sa ukrajiničina pridala k tým slovanským jazykom, kde sa feminatíva používajú bežne. Podobne je to aj v slovenčine.

V poslednej časti kapitoly sa skúma gramatický rod pomnožných substantív, nesklonných substantív, abreviatúr, životných a neživotných substantív. V práci sa poukazuje na fakt, že v ukrajiničine sa na rozdiel od slovenčiny v množnom čísle rod nerozlišuje. To znamená, že substantíva v ukrajiničine sa delia na maskulína, feminína, neutrá a bezrodové (pomnožné) substantíva. Výskumný materiál je ilustrovaný aj príkladmi z národného korpusu ukrajinského jazyka.

V druhej kapitole *Nové ukrajinské a slovenské substantívne pomenovania* (s. 37–79) sa skúmajú nové abstraktné pomenovania v slovenskej a ukrajinskej lexike. V súčasnej dobe v dôsledku intelektualizácie národných jazykov stúpa počet abstraktných pomenovaní (ide o názvy dejov, procesov, stavov, vlastností a vzťahov), zrýchľuje sa tempo terminologizácie a determinologizácie lexiky, zvyšuje sa produktivnosť slovotvorných formantov, ktoré vyjadrujú abstraktné pojmy, a preberanie cudzích slov. Z druhej kapitoly vyplýva, že najviac abstraktných pomenovaní je motivovaných slovesami, ale stúpa aj počet takýchto pomenovaní motivovaných substantívami.

Zo sémantického hľadiska abstraktné pomenovania zastupujú lexikálno-sémantické skupiny, ktoré môžu pomenovať opakované činnosti, procesy prebiehajúce v spoločnosti, stavy a procesy, pracovné postupy, technologické metódy, športové aktivity, názvy a výsledky činností, názvy politických smerov, hnutí, ideí, činností určitých skupín ľudí, medziľudské vzťahy. Podľa ilustrovaných príkladov vo výskumnom materiáli sa dá konštatovať, že uvedené abstraktné pomenovania sa najčastejšie vyskytujú v odbornom a publicistickom štýle.

Iniciálové skratky v ukrajinčine tvoria pomerne veľkú skupinu lexém, slúžia na ekonomizáciu jazyka. Ich tvorba súvisí s intenzívnym rozvojom masmédií a rýchlou výmenou informácií. Abreviatúry a skratkové slová sa dnes aktívne používajú pri propagácii a v reklamách. Skratky pomáhajú zapamätávať si dlhé združené pomenovania a umožňujú zoskratiť jazykový prejav. Z práce vyplýva, že v ukrajinčine najväčšiu skupinu tvoria písmenové skratky, na druhom mieste sú zvukové skratky, písmenovo-zvukové inovačné skratky a kombinované skratky, ktoré vznikli spájaním rôznych častí skratkových slov. Navyše, skratky môžu vstupovať do homonymických, synonymických, antonymických a paronymických vzťahov, takisto môžu byť súčasťou združených pomenovaní alebo frazeologizmov.

Okrem angličtiny sa v ukrajinčine vyskytuje aj značný počet skratiek prevzatých z ruštiny, ktoré sa často nahrádzajú ukrajinským variantom s cieľom nacionalizácie jazyka.

Vo výskumnom materiáli bolo vymedzených 19 lexikálno-sémantických skupín skratiek v ukrajinčine z oblasti politiky, ekonomiky, práva, medicíny, vedy a výskumu, kultúry, športu a vojenskej správy. Ide o názvy spoločenských organizácií, medzinárodných asociácií, administratívno-územných celkov, globálnych procesov v spoločnosti, priemyselných podnikov, obchodných firiem, bánk, národných korporácií.

V slovenčine skratky pomenúvajú politické smery a hnutia, štátne inštitúcie, úrady, agentúry, ministerstvá, obchodné reťazce, obchodné spoločnosti, banky, zdravotné poisťovne. Z ilustračných príkladov vyplýva, že aj slovenčina prevzala významný počet abreviatúr z anglického jazyka. V slovenčine a ukrajinčine stúpa počet pomenovaní osôb, utvorených zo skratiek a skratkových slov. Ide spravidla o názvy činiteľské a konateľské, názvy nositeľov vlastností či príslušnosti k niečomu.

V kapitole sa zdôrazňuje, že iniciálové skratky fungujú v texte ako samostatné lexémy a plnia aj určité štylistické funkcie: v hovorovom štýle expresivizujú text, v odbornom štýle plnia funkciu presnosti, knižnosti, odbornosti, v umeleckom štýle parodizujú, v publicistickom a administratívnom štýle aktualizujú text.

V tretej kapitole *Semiotické systémy cez prizmu medzijazykovej translácie* (s. 80–118) sa skúmajú syntaktické a paradigmatické vzťahy medzi jazykovými znakmi a semiotické systémy. Jazykový znak vstupuje do vzťahov s inými jazykovými znakmi, najmä do paradigmatických a syntaktických. Exemplifikačný materiál reflektuje, či aj fonémy môžu plniť úlohu komunikatívnych jednotiek. Fonéma sama osebe nemá vlastnú výpovednú hodnotu, preto nie je jazykovým znakom. V práci sa zdôrazňuje, že jazykovým znakom okrem morfémy, slova, slovného spojenia či vety môže byť aj celý text ako komunikát, ktorý slúži na sprostredkovanie informácie a poznatkov z rôznych oblastí pomocou jednotiek odlišných od neho samotného. Z

tretej kapitoly vyplýva, že ktorýkoľvek text, nezávisle od rozsahu, môžeme zaradiť k semiotickým jednotkám, pretože plní komunikačnú funkciu.

Z pohľadu dištančnej jazykovedy znak plní predovšetkým funkciu sprostredkovania komunikácie ako medzi predstaviteľmi jednej kultúry, tak aj medzi predstaviteľmi dvoch odlišných kultúr, dvoma odlišnými jazykmi, spôsobmi myslenia a videnia okolitého sveta. V tretej kapitole sa zdôrazňuje skutočnosť, že jazyk je systém znakov a jeho základným znakom je slovo. Materiál reflektuje, že z pohľadu translatológie o znaku môžeme uvažovať nielen na úrovni slova, ale aj celého slovného spojenia, pretože pri deverbalizácii (odpútání sa od slov) sa vytvára určitý pojem, koncept, kognitívna štruktúra, ktorú v cieľovom jazyku môžeme nahradiť inými jazykovými prostriedkami, ktoré majú ten istý význam. Aj keď znak a slovo majú spoločnú povahu, slovo na rozdiel od znaku má bohatú významovú stavbu, pretože v jazykovede sa slovo tradične označuje ako základný jazykový znak a základná plnovýznamová jednotka, veta ako integrácia znakov. Z tretej kapitoly vyplýva, že jazykový znak je niečo, čo zastupuje niečo, t. z. znak môže substituovať slovo.

Výskumný materiál tretej kapitoly je podrobený aj analýze medzijazykových vzťahov a paralelných textov. Ide o analýzu problematiky z hľadiska dvoch kultúrnych jednotiek a prostredníctvom dvoch jazykov.

Môžeme konštatovať, že kolektívna monografia splnila svoj cieľ jednak výskumom dynamiky vybraných slovanských jazykov, ktorá sa odráža v gramatických kategóriách, jednak výskumom nových abstraktných pomenovaní a novotvarov, ktoré sa už bežne používajú vo všetkých sférach života a v semiotických systémoch. Recenzovaná publikácia poslúži študentom filologických odborov, slavistom a širokej odbornej verejnosti.

Literatúra:

Правопис української мови. [Cit. 2023-01-4.] Dostupné na internete: <<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/05062019-onovl-pravo.pdf>>